

Munkedalsbygden

Munkedals Hembygdsförening

Nr 1 2018

Årgång 14

Kustmuseet Skagen

Förr och nu

Kommer ni ihåg kamrer Bengtsson? Sven Bengtsson ”på banken”? Nej, det är kanske inte så lätt. Det är ju en del år sedan han gick bort. Men på sin tid var han en institution. Först var han förvaltare på Torreby, sedan flyttade han till Munkedals tätort och blev kamrer på Göteborgs Handelsbank och dessutom ordförande i kommunalnämnden. Han skötte både banken och kommunen; en enda person skötte alltsammans. Han hade dessutom kommunkontoret i sitt eget hus. En gång frågade han om det gick an att anställa ett skrivbiträde - nej, de folkvalda politikerna tyckte att det

Breidablick längst upp till höger

skulle vara en onödig kostnad.

1928 byggde sig Bengtsson ett stort tvåvåningshus vid Strömstadsvägen strax nedanför Galgeberget och det gav han namnet Breidablick. Det har alltså samma ståtliga namn som asaguden Balders boning. Den blide Balder var ljusets och godhetens gud och det var i hans anda som kamrer Bengtsson ville verka. I dagligt tal kallades byggnaden för Bengtssonska villan. Än i dag står det där: ett vitmålat trähus med många fönster.

Efter kamrerns död övertog sonen Axel Bengtsson villan. När Axel så blev utnämnd till landstingsdirektör i Kristianstads län avflyttade han och sålde Breidablick till den kände taxiägaren Erling Sahlsten. Att det blev just till Skåne som Axel flyttade ser ut som en tanke: hans far Sven var född i Kiaby, Kristianstads län 21 februari 1875.

Apropå honom kommer vi osökt att tänka på relationen mellan kommun och föreningsliv. På kamrer Bengtssons tid var det inga problem, det fanns bara en person att tala med och Bengtsson brukade ordna allt på bästa sätt. Nu finns det ganska många befattningshavare och utredare och ibland vet man inte vem som har hand om vad. Ibland tillstöter omorganisationer. Så t ex finns det nu ett förslag om att inrätta ett stort medborgarråd med representanter från pensionärsorganisationerna, funktionsnedsattas brukarorganisationer samt Munkedals Förening för Ungdomar. Planerna går också ut på att återinrätta de kommunala nämnder som avvecklades 2010 (några faktiskt tidigare). Omsorgsförvaltningen, skolstyrelsen och några till kommer tillbaka nästa år. Beslut fattas nu i juni. För vår del är vi mest intresserade av den kommande Kultur – och fritidsnämnden och ser fram mot ett gott samarbete med den.

Munkedals Hembygdsförening arbetar hur som helst vidare. Verksamheten på Kaserna har förflöpt väl under året. En del brister på byggnaderna har åtgärdats - vanligt underhållsarbete alltså - och det viktigaste som hänt: arbetet med den gamla vedboden. Den här gamla skrangliga boden har på ett lyckat sätt renoverats och kan nu användas som redskapsbod. Arbetsgruppen på Kaserna avslutade med en välförtjänt taklagsfest.

I hembygdsmuséet håller en annan medlemsgrupp på med att göra samlingarna mer överskådliga för besökare. Föremålen exponeras i olika avdelningar: folkskola, handelsbod, skomakeriverkstad o s v. Allt ger ett välordnat och museimässigt intryck men det finns naturligtvis fortfarande en del kvar att göra. I muséet samlas dessutom varannan vecka en grupp fotointresserade medlemmar som ivrigt arbetar med att identifiera bilder av Oscar Färdig, en av Munkedals mer kända fotografer. Vidare hjälper vi andra ideella föreningar med att ställa samlingssal till förfogande. Som ex-

empel kan vi nämna SPF, Litterära Sällskapet, Eysteins hov och Reumatikerföreningen. SPF:s stora sånggrupp samlas varje måndag i gamla skolsalen och övar med Helge i Torp som ackompanjator. Vi knyter alltså till oss många skilda verksamheter och det känns bra att kunna hjälpa hemlösa idealister. Än så länge finns det ingen multihall eller Allaktivitetshus i Munkedal. Sven Bengtsson levde mellan 1975 och 1952.

Kamrer Sven Bengtsson

Text : Yngve Carlsson
Bilder. Museets samlingar

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Ledaren	2
Hänt sedan sist	4
Historia om Lerberg	8
Munkedals Omnibusstrafik	9
Det kalla kriget i Gullmarn	10
Gertruds Bageri	12
Tankar från barn	13
Lastbilen	14
Raggningstips	15
Syskonen Dahlqvist	16
Brev till en son	17
Absintafton med spökhistorier	18
Möten man minns	20
Historier från bygda	21
Alf Pahlfjord minns	23
En dag i tvättstugan	26
Konfirmationssommar	27
Fortsättning från sidan 9	29
Efterlysning	30
Stadsresan	30
Kvistrum- ett viktigt vägpass	31
Möe kvarn	32
Bok till försäljning/Tidningsurklipp	33
Kommande aktiviteter	33
Sommarhälsning	34
Hyr Kaserna/Munkreklam mm	35
Baksidan	36

Rättelse av Munkedalsbygden 2017-2:

***sid 14 ska vara "Föreningen" på Önnelbacka
(ej Stale)***

***Sid 29 ska vara Hilding Holmgren (ej Karl
Holmgren).***

Hänt sedan sist

Grötfest med musiktävling

I vanlig ordning avnjöts god gröt och andra välsmakande rätter på Kaserna 1 december 2017. Under kvällen höll Åke Lindström och Håkan Grundberg en musikfrågetävling som var mycket uppskattad. Vinnarna av musiktävlingen kunde stoltsera med fina priser.

Berättarafton

En mycket intressant berättelse om hur Owe Svensson vandrade i Peru upp till den gamla Inkastaden Machu Picchu fick vi den 8 februari.

Owe berättade och visade fina bilder från sin vandring. Han berättade om 42 km långa vandring upp bland molnen på 2400 meters höjd. Ingen mer bland åhörarna hade besökt detta mål men snart visade det sig att två stycken hade bestämt sig för att besöka ruinstaden senare i vår. En intressant diskussion följde och genom att andra vitt beresta personer berättade och sina upplevelser. Det är ju precis så vi vill att berättarkväll skall vara med en huvudtalare men flera delar med sig av sina berättelser.

Även om vi kan se mycket av reseäventyr på TV så är det ändå något speciellt att höra direkt från den som varit med

och som man kan ställa följdfrågor till. Ett stort tack till Owe Svensson.

Text: Sverker Balksten

Bilder: Sverker Balksten och Owe Svensson

Årsmöte

2018-års årsmöte avhölls traditionsenligt den 22 mars kl. 18.00 i Bagarstugan på Kaserna.

Björn Jacobsson ledde förtjänstfullt de ca 40 årsmötesdelegaterna till kloka beslut.

Efter omval av ordförande och omval/val av ledamöter, samt fastställande av verksamhetsplaner, budget, medlemsavgifter, etc. tackade föreningens omvalde ordförande, Sverker Balksten, Björn Jacobsson för hans utomordentliga sätt att leda årsmötet. Vidare tackade Sverker för att han återigen fått förtroendet att leda föreningen under kommande två årsperiod. Han tackade också för all frivillig hjälp, samt generösa bidrag till föreningen.

Därefter vidtog underhållning med ett tiotal medlemmar ur Svarteborgs spelmanslag, som underhöll med härliga låtar, många från vår trakt. Efter en stunds musiknjutande gjordes ett uppehåll och föreningen bjöd de närvarande på god fika. Under denna fikapaus såldes också lotter. De toppen fina vinsterna kom från utförsäljningen i Hanssons affär 2017.

Dag Legnesjö informerade om det pågående arbetet med Ideell kraft, där även Munkedals kommun medverkar. Närmast satsar vi framför allt på "turism" i Munkedals kommun.

Mikael Lindahl informerade om den kommande resan till Skagen i maj, samt promenaden till Trollsjön vid Torreby. Efter fikapausen fortsatte Svarteborgs spelmanslag med att underhålla med sin medryckande musik.

Så småningom kunde ordföranden, Sverker Balksten, tacka alla dem som mött upp till årsmötet och som bidragit till mötets trevliga stämning. Vid halv tiotiden på kvällen kunde årsmötet "avrundas".

Text och Bilder: Håkan Grundberg

Vandring till Trollsjön på Torreby den 14 april

Ett 30-tal personer mötte upp vid Torreby slott när Mikael Lindahl ledde vandringen till Trollsjön.

Efter en gedigen historisk sammanfattning av Sörensens bakgrund och leverne bl.a. på Torreby gick så vandringen längst bort mot Sjöritz.

Här kunde vi ännu skåda den stora dammen som byggdes redan 1916 . Den byggdes för att driva ett vattenkraftturbin som skulle ge elektricitet åt Torreby slott och inte minst lädugården med alla sina kor.

Mikael berättade att dammen byggdes av Skånska Cement och var som sagt klar 1916. Det är dock tveksamt om den hann att producera någon elektrisk kraft.

Dels dog Sörensen strax därefter och dels kom en bit in på 1920-talet elkraft från Trollhättan. Dammen höll dock sitt vatten fram till 1940-talet så de mycket hårda vintrarna gjorde skada . Därefter försvann Trollsjön för gott.

Text: Sverker Balksten

Bilder: Museets samlingar och Sverker Balksten

Gökotta

Klockan åtta prick den 10 maj, var det åter dags för gökotta och friluftsgudstjänst på Kaserna. Ett femtiotal personer hade mött upp i ett vackert högsommarväder. Efter välkomstanförande av Mikael Lindahl höll vår tf kyrkoherde Bengt Magnusson, som kommit hit från Strömstad på sin MC, en uppskattad predikan och Hanna Persson spelade vackert till unison psalmsång och ackompanjerade skickligt sin solosång.

Efter Gudstjänsten intogs den medhavda förtäringen under livligt samspråk mellan fikaborden.

Text: Ingela Engman
Bild: Håkan Grundberg

Skagenresa

I maj 2018 genomförde hembygdsföreningen en resa till danska Skagen. Ett fyrtiotal resenärer samlades tidigt på morgonen den 15 maj. Redan kl. 07.00 var bussen med resenärerna på väg mot Göteborg, för vidare färjetransport mot Fredrikshamn och vårt resmål, Skagen.

Vädergudarna var på sitt allra bästa humör och vi kunde glädja oss åt en härlig båtturen över till Danmark.

"Vår egen" Mikael Lindahl, guidade oss på ett mästerligt sätt ombord på bussen, hela vägen till Skagen. Mikael var oerhört påläst. Intressant och spännande att lyssna på

och han var vår perfekta guide och reseledare under hela resan.

Väl i Skagen lotsades vi till Skagens Kystmuseum. Där kunde vi, bland annat, se hur Skagen hade utvecklat sig under de senaste århundradena. På kvällen, när vi installerat oss i fyrstjärniga Color Hotell, fick vi en välsmakande 3-rätters supé, kombinerad med Mikael's fängslande och trevliga information om Skagen, samt info om morgondagens höjdpunkter.

Följande dag intogs konstmuseet, där vi beundrade de välkända konstverken av Skagenmålarna. Nästa mål var Ankers hus, som de flesta av oss besökte.

Några ville testa att bada sina fötter i två olika hav vid den berömda Grenen. Efter några timmar med fritt strövande i Skagen och påfyllning av våra redan överfyllda magar, mötte vi mangrant upp vid den svenska sjömanskyrkan.

Mikael berättade om kyrkan, och hans hustru, Gunilla, spelade piano och vi försökte unisont sjunga ett par vackra sånger till hennes ackompanjemang. Efter fika i sjömanskyrkan antrades bussen och hemfärden anträdades. Vi anlände, utan missöden, och utan passagerarsvinn, till Munkedal omkring klockan två på natten.

Ett mycket stort tack till Mikael, Catharina med flera som ordnat och administrerat den mycket trevliga resan.

Bilder från Skagenresan skall läggas in på föreningens hemsida.

Text och bild: Håkan Grundberg

Min historia om Lerberg börjar i dåtid

På 1300-talet var det ett svårt angrepp av digerdöden. Biskopen i Oslo skrev i den Røde Bog, att det var bara 13 personer på Lerberg som överlevde. I övriga socknen var det 19 personer som överlevde. Det var svåra tider att leva i.

På Lerberg finns det en ansevärd gravplats. Det har funnits 111 gravhögar, varav 9 avlånga. Det har gått en kyrkstig från Torp, Lerberg och Skådene till Håby kyrka. Den sistnämnda är byggd på 1100-talet.

Det har funnits ett ålderdomshem på Lerberg. 1890 beslöt

Ålderdomshemmet till höger i bild

Håby Kommunalnämnd att bygga ett hem för fattiga och orkeslösa, där kommunen kunde ta hand om dem. Assessor Kock på Torp skänkte timmer till huset. 1930 var det dags för en omfattande ombyggnad. Det blev ett modernt och tidsenligt försörjningshem. Då anställdes också en utbildad förestånderska. Hemmet drevs till 1954. Då hade Håby gått samman med Munkedals Kommun, och de gamla flyttades till Kamstorp. Efter kriget uppläts hemmet till baltiska flyktingar, som behövde en fristad. 1957 upphörde den sociala verksamheten och byggnaden blev en privatbostad.

1900 startade Gustav Åhländer en diverseaffär i Lerberg. Den drevs sedan vidare av Erik och Judit Åhländer. Den stängdes för alltid 1964.

Torvbrytning på Lerberg har pågått i två omgångar. 1917 köpte bagare Björsell i Lysekil torvmossen. Den fick dikas och dräneras innan torvbrytningen kunde startas. Björsell drev ett bageri i Lysekil. Det var ont om ved, så därför blev det torv att värma ugnarna med.

Nästa gång det var aktuellt med torvbrytning var under andra världskriget. Då var det firma Karlsson och Lunde som startade torvbrytning på nytt. Denna gång var det elenergi som stod för driften och inte ångmaskiner. Mycket torv forslades till Uddevalla och Lysekil. Men även till Munkedals hamn, där den skulle vidare med båt. Gunvor Andersson från Hällevadsholm, berättar att hon och flera flickor, åkte med Lunde på lastbilsflaket, eller fick åka tåg till Smedberg, för att sedan gå till mossen på Lerberg för att arbeta. Det var nog ett slitsamt sommarjobb.

Viking Karlsson hade varit snickare i hela sitt liv. Han var anställd vid Munkedals AB, för att sköta reparationer och övriga snickeriarbeten. När Viking blev pensionär fortsatte han att snickra. Nu handlade det om att reparera och laga gamla klockor och iordningställa gamla möbler. Nytt faner och nya svarvade utsmyckningar gjorde underverk på en gammal och nött chiffonjé. Det fanns mycket intressant att se hos Viking.

Jag undrar hur det kan komma sig att det funnits så många snickare, på en sådant litet ställe som Lerberg. Det var byggmästare Axel Karlsson med söner Gustav, Karl och Helge. Det var också Anders och Rickard Jonsson, Henning Karlsson, Karl Johansson, Karl Lignell och Valdemar Gustavsson.

Från 1955 -1978 hade bröderna Benjaminsson en stor försäljning av grus i olika sortiment. Det var ett stort område de hade att leverera till.

Nykterhetsloge bildades på Lerberg 1907. 1916 övergick den till Munkedalsavdelningen.

SSU bildade en klubb på Lerberg 1933. Med på invigningen var folkskollärare Einar Dahl från Uddevalla. När klubben var som störst hade den ett 90-tals medlemmar. Samlings-

plats var en lokal, som byggts för att bli biograf. Den ägdes av byggmästare Karlsson. När klubben var som störst byggde de en dansbana på Lerberg.

Under kriget var det gengasdrift på bilarna, då gjorde de en affisch med en bil med gengasaggregat. Bredvid stod det "spetta, slagga, fläkta, kör till Lerbergs festplats". Dansbanan revs 1954 och på den platsen finns det nu ett bostadshus.

Detta är mina minnen och anteckningar om Lerberg. Det kan påpekas att det är en levande del av Munkedals Kommun. Det bor många där och det är en trevlig liten by.

Text: Inger Ringström

Foto: Museets samlingar

Munkedals Omnibusstrafik bildas

Anders Thorin, min pappa, föddes 1912 på torpet Kvarnbacken som tillhörde gården Brattön i Hede socken.

***Anders gick i 6-årig folkskola i Långöns folkskola i Fiske-
torp och arbetade sedan som mjölnardräng vid Brattöns
vattenkvarn på Kvarnbacken.***

Anders tog körkort vid 18 års ålder och arbetade som lastbilschaufför åt bröderna Forsström i Ljungskile. Arbetet bestod förutom bilkörning av att gräva täckdiken och lägga rör.

Anders flyttade så småningom tillbaka till Munkedal och blev lastbilschaufför hos Axel Sohlberg AB. Under tiden hos Sohlberg körde han taxi och buss på kvällar och helger på Henning Nicklassons bilstation.

Så plötsligt en dag mitt under brinnande världskrig beslutade sig Anders för att köpa busstrafiken av Nicklasson – två gamla bussar en Reo och en Volvo från trettioalet och tillståndet att bedriva persontrafik mellan Munkedals järnvägsstation och Stallmyren i norra utkanten av Munkedals tätort. Köpeavtal undertecknades den 10 mars 1940 och Munkedals Omnibusstrafik bildades som privatbolag med Anders som ägare.

Anders hade mycket starkt stöd av lantbrukarna i Hede socken som ville att linjen skulle utökas norrut i Hede socken. De ställde också upp som borgenärer. Busslinjen utöka-

des sålunda som följd av bl.a. önskemål från traktens befolkning i flera etapper norrut till *Fisketorp – Hedekas – Medbön* och slutligen till Hällan på gränsen till Dalsland.

Anders var under åren 1940-42 inkallad till beredskaps-tjänstgöring totalt 362 dagar. Han lyckades dock med hjälp av två chaufförer som var frikallade från militärtjänstgöring, hålla de gamla bussarna och trafiken igång. Bussarna drevs under krigsåren med gengas vilket betydde att all ledig tid gick åt till att skaffa och hugga gengasved.

Under krigsåren utökades också trafiken med tätare turer och turer till och från Foss kyrka på sö- och helgdagar.

1941 ersattes den ena av de gamla bussarna med en begagnad Volvo B10 årsmodell 1936 med kaross från ASJ som köptes av Göteborgs Hyrverk (se bild)

Efter krigsslutet 1945 ökade efterfrågan på kollektivtrafik och på turistresor med buss. Det blev en begynnande högkonjunktur. Bussarna blev fler, växte och förnyades. Bilden visar bussparken med pappa Anders, två chaufförer samt undertecknad.

Bussparken utanför huset i Munkedal. Bilden tagen ca.1946. Fr.v.: Första dieselbussen inköpt ca.-46, "Limpan" Volvo B10 årsmodell 1936, inköpt -41-, Chevrole'n från första början (-39/-40) som senare blev sommarstuga på Gårvik och till sist "Strykjärnet" troligen också från första början.

Fortsättning på sid 29

En mycket grön motor och det kalla kriget i Gullmarn på 50-talet

Två tioåriga pojkars upplevelse en sommardag i juli på Gullmarn. Efter andra världskriget konstruerade, tillverkade och sålde ingenjör Aldell i Karlskoga en utombordsmotor, avsedd att fästas i aktern på en bohuseka eller liknande.

Min far, Sven Andersson, blev förtjust i tanken att lägga årorna åt sidan och blev en av de första att äga en luftkyld, svensktillverkad, vändbar utombordare. I Gullmarn fanns tidigare en sådan motor, som ägdes av Arvid "på Sann". Detta borgade för att det borde vara en motor med bra kvalitet, och som man kunde lita på.

Vår Aldellmotor visade sig vara en nästan mänsklig, grön tingest. Tanken var, att ett snöre, som med en smekning, skulle läggas på motorn och runt en axel, skulle få motorn att starta vid drag av snöret bakåt. Men Aldell krävde mer än så. Nämligen en alldeles speciell blandning av choke och flöde, som bestämdes av omgivande lufttemperatur och motortemperatur, för att bli på starthumör. På den tiden krävde Arne Tammer "en kvart om dagen" för att vi skulle fungera. Aldell krävde minst 20 minuters uppmärksamhet och omsorg för att över huvud taget delta i en övning med oss under en dag.

När den väl valt att gå igång, gick allt mycket bra, då ekan i fem knops fart forsade fram bland måsar och sommargäster. När Aldell var uppvärmd och i fin form kunde vi stoppa och starta lekande lätt, göra kraftiga girar, backa och lägga till.

När Aldell däremot var halvvarm, betedde den sig som om den var "dagen efter". Trött, tyst och omöjlig att få att tända. Då återstod endast att lugnt vänta tills Aldell vilat färdigt och kylt av sig.

När vi väl lärt oss känna till den gröna motorns egenskaper, gav den oss många fina upplevelser ute på Gullmarn, inte minst vid Stora- och Lilla Bornö. Vi stannade alltid länge där eftersom Aldell inte ville åka hem förrän den kallnat, eller ibland inte alls ville åka hem. Den vägrade helt enkelt att starta. Givetvis blev det stora problem för oss när Aldell surade. Efter att först smekt med snöret, sedan liksom hårt tagit i, laborerat med choke och flöde i alla tänkbara kombinationer och när ingen såg, till och med använt knytnävsslag på motorkåpan, lades årorna ut i vattnet, för att med raska tag komma hem till Gårvik. Trots sådana tillfällen var vi snart ute med Aldell igen. Ja, denna gröna motor hade på ett besynnerligt sätt fått oss att acceptera dess beteende och övertygat oss om att den var åtråvärd på marknaden.

Därför fick vi bygga en låda till Aldellen. Lådan placerades på Sundmans tomt uppe på berget (idag Sohlbergs). Dit

fick vi, efter färd, bära upp motor, verktyg, olja, bensin och snöre. Därefter skulle lådan låsas med kraftfullt hänglås.

Ja, denna gröna skapelse krävde mycket omsorg och planering. När vi skulle gå ombord skulle Aldell antingen vara kall och fin, eller varm och go. Om inte så var fallet, fick alla passagerare ligga ner på durken i ekan när det långa snöret, plågsamt länge, "svischade" över deras huvuden.

Varje sommar i juli, gladdes vi alla åt att få göra en längre båtture. Vi for från Gårvik mot Tänge Näbba och Smörkullen,

med ett öronbedövande ljud, som ekade mellan bergen och vidare in i Saltkällefjorden mot Solvik. Det var Maj Grundbergs (syster Majs) födelsedag - fullt med gäster och stort kalas.

På 50-talet hände en massa spännande saker utanför Solvik. Det kalla kriget i världen hade nått ända in i Gullmarn. Torpedbåtar, minsvepare och jagare var vanligt förekommande här. För att vi skulle överleva, hade försvaret bestämt att bygga en tunnel från Rikstvåan vid Småröd till ett bergrum (för olja och flygbensin) i Studseröd. För att ryssarna skulle överleva och veta om vad som hände, beställde de fiskebåtar hos Bröderna Olssons Båtvarv i Studseröd (granne med bergrummet) under tiden tunnlar och berggrum sprängdes.

Allt detta var givetvis mycket spännande. Det var också ett oerhört "hemligt projekt" för alla, utom för ryssarna.

Min kompis Håkan, Majs son, och jag kunde inte motstå spänningen utan smög oss undan födelsedagskalaset på Solvik. Bakom tandläkare Gybergs passbåt smekte vi igång Aldell. Vi for rakt över Saltkällefjorden till centrum för det "kalla kriget", det vill säga tunnelmynningen. Vi stoppade Aldell och smygrodde in bakom den lilla ön Trine Holme. Där möttes vi av en på kajen springande officer, som med flaxande armar, mycket tydligt talade om att vi utgjorde en fara för "rikets säkerhet". Vid hot om att vi skulle förpassas till ett otäckt ställe, där det var "mycket varmt" och att där få stanna i evighet, om vi inte omedelbart försvann, valde vi att ro tillbaka ut på fjorden.

När vi kommit ut till ett betryggande avstånd från den skrikande officeren, fick vi till vår stora fasa se ett flygplan på mycket låg höjd. Planet styrde rakt mot oss och vi kunde inte se om det kom från vårt eget, svenska försvar, Ryssland, eller någon annan fiende. Vi var dock övertygade om att det hade med oss och det "kalla kriget" att göra. Vi tittade skräckslagna på varandra medan vi försiktigt smekte Aldell med snöret. Som ett startskott hoppade motorn igång. Håkan och jag var övertygade om att Aldell aldrig hade gått så fort tidigare. När vi nådde hamnen i Solvik stod alla gäster skrämde och tittade på oss. De hade ju också sett flygplanet på den låga höjden styra rakt emot oss. Sedan fick vi lite "skäll" för att vi

hade retat upp det svenska försvaret och utsatt Fosterlandet för en flygräd över det mest hemliga området i Västsverige. Vi tittade tacksamt och blygt på Aldell som så snabbt hade hjälpt oss iland och förhindrat en internationell kris. Däref-

ter kunde vi återvända till tårta och läsk.

Först flera år senare, förstod vi, att planet var ett mindre privatflygplan, som gjorde en låg inflygning över vår vackra Gullmarsfjord.

Fabriken i Karlskoga, som efter några år valde att måla Aldellmotorerna i en röd färg sålde konstruktion och tillverkning till Husqvarna vapenfabrik.

Om det hade något att göra med det kalla kriget i Saltkällefjorden en gång på femtiotalet, vet jag inte.

Text: Ulf E Andersson

Bilder: Ulf E Andersson och Internet

Gertruds Bageri

Gertrud och brodern Helge var uppväxta strax ovanför Borgmästarbruket. Mamman var mjölkerska på Torp. Helge flyttade senare till Uddevalla för att jobba. Där träffade han Märta och de gifte sig oktober 1934.

Gertrud började med en liten kiosk längst bort på perongen vid Munkedals station 1932. Denna togs 1947 över av Pressbyrån.

Gertrud byggde huset, med bageriet, 1937. Byggmästare var Karl Stranding. Företaget hette egentligen "Gertrud Anderssons bageri & konditori" men kallades allmänt "Gertruds bageri". Den hade enanställd bagare samt anställda i kafét. Några kända namn som arbetat där var bl.a. Nancy Hedlund, Birgit Hallberg, Ninni Rönnberg (Ingrid Lönnrot), Laila "Bajdof" Johansson, Kerstin på Vadholmen. Helge hustrun Märta stod i affären.

"Stamgästerna" satt i det "innersta rummet". Det var bl.a. Nils Carlin som åt sin lunchmacka där. MBK-pojkarna tillhörde också stamgästerna men utnyttjade ofta syrenbersån utanför i trädgården. I kafét fanns ett Flipperspel, även en stor Monstera som för övrigt fortfarande lever och frodas hos dottern Ulla.

Gertrud avled i juni 1962, brodern Helge tog då över huset och verksamheten. Helge bakade och levererade bl.a. till Kvistrums affär på Bohusgården. De var mycket kända för sina Pepparkakor, Jitterbugg, Pariserbröd, Flotttyrningar, Klenäter, Sirapslimpor och Tårtor. Storsäljaren var Ljusa Brödkakor. Några "kända" kunder var Konsul Ekblad på Björkholmen som alltid kom och handlade när de var i Sverige. Charlotta Landin hade en stående beställning på en tårta varje lördag.

Mycket levererades i både stora och små korgar med texten Gertruds Bageri på, även telefonnumret vilket var detsamma som dagens larmnummer, 112.

Om livet i bageriet berättar sonen Owe att det när han var liten var det väldigt intressant att smyglyssna på pappa Helge. När plåtarna fastnade i den maskinella plåtskrapan hördes många nya ord. Ulla minns från sin barndom att hon alltid gick ner till pappa på morgonen och fick med sig en varm frukostbulle. Detsamma med Owe men han ville dessutom ha sirap på sin.

Owe minns en episod när han hade hjälpt Helge att garnera alla beställda tårtor till mors dag. När allt var klart, bageriet diskat och de kom upp ur bageriet på fredag kväll så var den första fråga hustrun Märta ställde "har ni gjort några tårta till mig?"

Barnen Ulla och Owe fick ofta hjälpa till i bageriet, bl.a. packa pepparkakor. Påsen kostade 1 krona och det skulle vara 25 stycken i påsen. Men när Sträng i slutet på 50-talet

införde oms:en så höjdes inte priset utan det blev 24 peparkakor i påsen i stället.

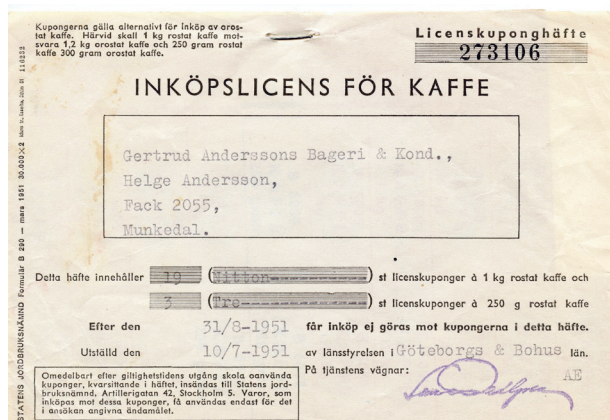
Helge levererade även till Herner Larssons affär i Håby, men hämtade också ofta ägg där. Det gick bra för det mesta, men en gång när Helge varit i Håby och hämtat ägg, baksätet fullt med äggkartor, blev han tvingad att bromsa för en älg som sprang över vägen. Det blev ett drygt jobb att göra rent baksätet från alla krossade ägg.

En annan episod var när Helge skulle leverera en beställd tårta. Han hade sina nya dubbelslipade glasögon på sig när han skulle gå utför trappan. Det blev en väldig saltomortal, men han lyckades rädda tårten.

Det var ett drygt jobb att vara bagare med alla tidiga mornar, inte minst på vintern då Helge dessutom skottade hela gårdsplanen själv. På den tiden var det också noga med "skyltsöndan" i början av december. Då skyltade Märta med chokladkartonger, stora röda kulor och en stor tomte. Det var noga att det skulle vara fint och välskyltat.

Barnen boende i området stod ofta utanför bagerifönstret och tittade in, de viste att då och då kunde man få sig en kaka. Helge fick ofta besök i bageriet av kringresande zigenare som undrade om det fanns några kastruller eller kittlar som han ville ha förtennade.

Dottern Ulla frågade mot slutet om hon inte kunde få receptet på Helges sockerkaka, visst sa Helge, hämta papper och penna. Sedan började han, ett tjog ägg. Ja det var ju inte ett sådant recept Ulla ville ha.

De sista åren hade de bara öppet fredag och lördag. Helge gick bort februari 1972, då lades verksamheten ned. Fastigheten köptes sedan av kommunen i början av 80-talet för att bereda plats för Försäkringskassa och Folktandvård. Hus-trun Märta avled i maj 1998.

*Nedtecknat av Christer Karlsson
Fotografier: Krister och Ulla Karlsson*

Tankar från barn

Det är korna som springer omkring mest och skakar på sina juver som gör yoghurt.

(Allan, 5 år)

Hönor som får gå var de vill lägger finare ägg eftersom de slipper ha hönsnät runt huvudet.

(Hans, 6 år)

Örnar och harar och rävar hjälper bönderna att äta upp insekter som sitter på hans kålrötter.

(Ylva, 6 år)

Bönder är liksom en egen ras, precis som rörmokare och föräldrar.

(Anders, 8 år)

Bönder är lyckliga så fort de känner lukten av skit.

(Ola, 5 år)

Hönan lägger ägg. Grisen lägger korv.

(Hedda, 5 år)

Förr i tiden var vattnet så rent att man både kunde bada i det och dricka samma vatten.

(Martin, 6 år)

Lastbilen

När jag var fem år köpte pappa en lastbil, en Volvo, pris 2 500:-, för att köra mjölk från gårdarna på Dingleslätten till mejeriet i Dingle. Han började sin tur med att hämta på gårdarna hemmavid och fortsatte sedan till Röckin, Lie, Östeby, Folkesberg, Lågum och avslutade på Bärby.

Det var mjölkkor på nästan alla gårdar på slätten på den tiden. Mjölken transporterades i 40 – 50 liters mjölkflaskor som bönderna körde ut till sina mjölkbord. På varje flaska fanns ett nummer som visade vilken gård mjölken kom från. Det var ett tungt jobb att lyfta de fyllda flaskorna från mjölkbordet till lastbilens flak. Var det riktigt mycket mjölk fick han ställa flaskorna i två lager.

När han hämtat från alla gårdarna körde han till mejeriet och lämnade av de fyllda flaskorna och fick med sig tomma i retur. Några flaskor var fyllda med skummjölk eller kärnmjölk. Den mjölken fick bönderna i retur och man gav den till kalvar och grisar. När bilen var lastad med tomflaskor och skummjölk körde han samma tur igen och lämnade av sin last. Turen tog ungefär tre timmar varje dag. Det hände ofta att jag fick åka med pappa i lastbilen och det var roligt att få vara med på mejeriet och se när de tömde flaskorna. Det skramlade något förfärligt och jag undrar hur det gick med dem som jobbade där och deras hörsel, för det här var innan man hade uppfunnit hörselskadan. Jag kommer ihåg

när vi hämtade mjölkflaskorna hos Mårten på Leråker och Mårtens pappa Robert bjöd mig på tabletter. När han stack fram tablettasken med Emser sa han: "Här ska du få se på gnister, pöjk." Vågade knappt stoppa in den i munnen och väntade på att få se gnistorna, men inte såg jag några gnistor. Jag tänker på det varenda gång jag ser en ask med Emser. Ibland när pappa körde ut tomflaskorna blev vi bjudna på kaffe på någon gård och jag kommer speciellt ihåg och det var hos Ammy och Einar på Bärby. Ammy var stor och pratglad och Einar var ganska tunn och fick prata när Ammy hämtade andan. Hur som helst blev vi bjudna på kaffe och jag fick en sockerdricka. En hel sockerdricka själv, kan ni tänka er. Ammy bjöd också på kakor och jag åt och drack sockerdricka. Jag drack upp hela drickan och åt säkert minst en av varje sorts kaka. Efter det att vi tackat för oss var det dags att åka vidare och lämna resten av flaskorna innan vi kom hem. Jag kände hur drickan bara växte i magen men jag sa inget till pappa. Då kanske jag inte skulle få dricka fler sockerdrickor i mitt liv och sockerdricka tyckte jag, och tycker än idag, är väldigt gott. När vi lämnat de sista flaskorna hos Elma och Albert kunde jag inte hålla emot längre. Jag kräktes upp dricka och kakor i en enda röra rätt ut i hytten. Jag kommer inte ihåg vad pappa sa men han fick säkert städa ur hytten efter mig. Efter det fick jag inte dricka upp en hel flaska sockerdricka på en gång.

Förutom mjölk körde pappa allt möjligt på sin lastbil. Det kunde vara säckar med spannmål, foder, hö, virke m.m. Dessutom hade han en djurtransport, eller "kuböla" som någon kallade det eftersom korna ofta bölade när de stod i den. Kubölan stod på några bockar bak lagården och när pappa skulle köra djur backade han under, sänkte ner den på flaket och spände fast den med kättingar. Jag kommer ihåg att han ofta körde hästar och kanske inte så mycket kor. En stor kund som ville ha sina hästar transporterade var Berntsson i Bua, som ligger på Bokenäs. Han födde upp fjordhästar och som var berömda i hela Bohuslän. En gång när jag åkte med hade vi varit i

Hällevadsholm och lämnat något och det blev mörkt innan vi vände hemåt. När vi kom in i Dingle och var i höjd med "Rosa huset" kom ett av lastbilens hjul rullande förbi oss! Innan pappa hade hunnit bromsa kom ett på andra sidan också! Ett av hjulen rullade i full fart ände ner till Volvo och det andra rullade emot en bil som stod parkerad längre ner. Pappa hade bytt däck några dagar tidigare och troligen hade man inte dragit åt hjulbultarna tillräckligt hårt. Vilken tur att ingen människa kom i vägen för hjulen. Vad jag kommer ihåg så fick pappa hjälp att sätta på hjulen igen. Han pratade med ägaren till den skadade bilen och vi körde hem. Någon polis tror jag inte var inblandad. Jag minns att mamma var väldigt orolig eftersom det blev sent innan vi kom hem och hon undrade vad som hänt. Det fanns ju inga mobiltelefoner på den tiden ... Eftersom vi inte hade någon annan bil än lastbilen var det den vi åkte med när vi skulle på kalas eller hälsa på någon. Pappa körde, jag satt i mitten och mamma bredvid. Värmen var inte så speciellt bra så vintertid var man rejält påpälsad. Vi hade en färskinnsfäll som var som ett lapptäcke med massa olika färger som vi satt på. En gång när pappa och jag hade varit och hälsat på faster Gunborg och farbror Knut på Färlev inträffade en händelse som kunde ha slutat illa. När vi åkte iväg i lastbilen gick helt plötsligt dörren upp och jag var på väg att ramla ur hytten. Som tur var fick pappa tag i mitt ben och kunde dra in mig igen. Så det slutade ju lyckligt. Pappa sålde lastbilen när jag var åtta år och köpte en grå Volvo Duett. Det blev vår första riktiga bil. Åh vad stolt jag var.

Text: Roger Stenström
Bilder: Internet

Ett fungerande raggningstips

Hulda och Pål bodde på en gård inte så långt ifrån där jag växte upp på södra Dingleslätten. Hulda och Pål var unga i början av 1900-talet.

Pål var intresserad av Hulda men vågade inte riktigt visa det. Hur som helst så råkade de hamna på samma kalas en gång och Pål gick där och värkte för han ville ju visa sina känslor för Hulda. De andra på kalaset märkte väl att Pål hade ett gott öga till Hulda, så de sa till Pål: "Du får visa att du är intresserad av Hulda". Pål visste väl inte hur han skulle bära sig åt. Kvällen gick och Påls känslor växte men till slut tog han mod till sig och gick fram till Hulda som blev väldigt generad samtidigt som hon blev glad för hon hade ju också känslor för honom. När han står där framför henne väntar hon med spänning på vad han skall säga. Då tar Pål sitt pekfinger och sätter i magen på Hulda så hon viker sig dubbel och säger "Tjiken", vänder sig om och går tillbaks till sin plats, nöjd över att nu hade han äntligen fått sagt det.

Jodå, raggningen funkade och de blev ett par, gifte sig och levde tillsammans i många år. Hulda gav namn åt en liten skogsdunge som vi kallade Huldass lunne. Där växte det hassel och massor av blåsippor och liljekonvalj. Den låg vid det södra brofästet där vägen till Troneröd går över motorvägen men Huldass lunne togs tyvärr bort när motorvägen mellan Gläborg och Tanum byggdes.

Text: Roger Stenström
Bilder: Internet

Syskonen Dahlqvist

En kall och snöig dag i slutet av februari 2018 var Börje Löfstrand och jag inbjudna att besöka Vally Johansson, född Dahlqvist. Det var skönt att komma in i Vallys varma och hemtrevliga hall. Efter det vi hälsat placerade vi oss vid kaffebordet där Vally redan dukat upp med kaffe och många sorters kakor.

Jag packade upp mitt anteckningsblock och "pratet" kom igång. Vally har ett kristallklart minne och kan berätta många dråpliga historier från Bostäderna vid bruket i Munkedal och från sitt långa innehållsrika liv.

Vi har denna gång valt att berätta om när Vally tillsammans med syskonen Helny och Einar reste runt i folkparkerna med sång och pianomusik.

Vi vill gärna vid senare tillfälle återkomma med Vallys berättelser från Bruket och Bostäderna

Vallys mamma, Alfrida, kallad Frida var född 1882 och pappa Valter (1876) hade nio barn: Signe (1903), Ivan (1904), Ernst (1906), Rutger (1907), Helny (1910), Einar (1911), Vera (1913), Alf (1915) och yngst i syskonskaran Vally (1921).

Alla barnen var musikaliska. Några spelade instrument som Ivan (fiol) och Helny (piano). De andra hade fina sångröster. Einar och Vally var begåvade med särskilt vackra sångröster.

Medan vi fikade av alla sorters kakor berättade Vally om hur de "halkade in" på artistbanan. Helny hade blivit ombedd att spela för en sångerska på turnéer i Västsverige. Helny blev kallad till Strömstad där folkparkscheferna hade samlats för att bestämma hur sommarens program skulle se ut. Helny tog med sig sina syskon, Einar och Vally, och de tre fick "provuppträda" tillsammans. Folkparkscheferna blev mycket imponerade och "trion" blev direkt antagna för folkparksuppträdanden i stället för den person, som Helny skulle ha ackompanjerat.

De fick träna in en helt ny, egen repertoar med kända klassiker, som låtar ur operetten "Vita Hästen", "Cirkusprinsessan", "Det var dans bort i vägen", "Fjorton år tror jag visst att jag var", etc. De inledde alltid sina uppträdanden med att sjunga några duetter. Därefter sjöng Vally solo. Sedan var det Einars tur att sjunga några solosånger. Slutligen sjöng de några duetter tillsammans, till exempel "Oh vilken underbar morgon", m fl. Uppträdandet avslutades alltid med bl.a. "Dansvisa" av Felix Körling.

Under sommaren 1949 reste de runt i folkparkerna med sin uppskattade repertoar och gjorde mycket omtyckta framträdanden i Västergötland och Bohuslän. I Skövde hade de en jättestor publik. De besökte också Vara, Herrljunga, Skara, Vänersborg, Trollhättan med fl.

I Bohuslän framträdde de i Kungälv, Uddevalla, Strömstad och förstås också i Munkedals folkpark.

Det hände många roliga episoder. Gagera var inte stora så de var tvungna att spara på utgifterna. De bodde ofta tillsammans på enkla pensionat eller övernattningsrum. På

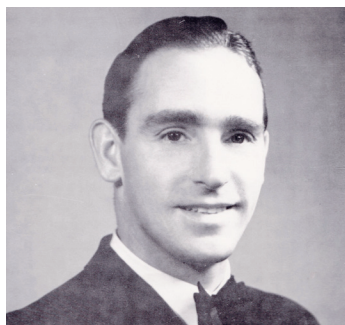
kvällarna åt de egna, medhavda smörgåsar, som de drack sockerdricka till.

Vid ett tillfälle bodde de i övervåningen på ett pensjonat. I våningen under bodde värdparet, som hade många bekymmer av olika slag. När syskonen Dahlgvist, på kvällen, skulle äta sina smörgåsar, så öppnade Einar en flaska sockerdricka. Korken flög av med en kraftig smäll. Einar blev rädd och ramlade med en duns i golvet. Underifrån hördes en skräckslagen kvinnoröst ropa till sin man: "Nu skjuter dom också!"

Några av syskonen var också med och bildade Munkedals jazzband, som bestod av Ivan på fiol, Helny på piano och Einar med sång samt Gunnar Rickardsson på saxofon och Andin Johansson på dragspel. Jazzbandet hade många spelningar i framför allt Dalsland. De höll på i flera år. Men det är en annan historia.

Vally

Einar

Helny

Text: Håkan Grundberg
Bilder: Börje Löfstrand

Norsk mor skriver till sin son

Käre son!

Bara ett par rader så du vet att jag ännu lever. Jag skriver detta brev sakta, för jag vet att du inte kan läsa fort. Du kommer inte att känna igen huset när du kommer hem, för vi har flyttat. Jag kan tyvärr inte ge dig adressen, eftersom den förra Bergenfamiljen, som bodde här, tog med sig numret till sitt nya hus, så de skulle slippa ändra sin adress.

Lite om din far – han har nytt jobb. Han har nu 500 man under sig. Han klipper gräset på kyrkogården.

Det fanns en tvättmaskin i vårt nya hus när vi flyttade in, men den fungerar inte bra. Förra veckan stoppade jag i 14 skjortor, drog i snöret och sedan har jag inte sett dem.

Din syster fick barn i morse. Jag har inte fått reda på om det blev en pojke eller flicka, så jag vet inte om du är morbror eller moster.

Farbror Olaf drunknade i ett whisky-fat på Oslos bryggeri för en tid sedan. Några arbetare hoppade i för att rädda honom, men det gick inte. Han kämpade modigt, han bara slogs och ville stanna kvar. När vi kremerade honom brann han i tre dagar.

Din far drack inte mycket i julas. Jag hällde en burk motorolja i hans ölsejdel och det höll honom igång till nyårsdagen. Jag var till doktorn i torsdag, din far var med. Doktorn satte ett litet rör i munnen på mig och sa till mig att inte öppna den på tio minuter. Din far erbjöd sig att köpa röret.

Det regnade bara två gånger i Bergen förra veckan, först tre dagar och sedan fyra dagar. 9 måndags var det så blåsig att en av våra hönor lade samma ägg fyra gånger.

Igår fick vi ett brev från begravningsentreprenören som bad oss betala sista delen av din mormors begravningskostnader, annars skulle han gräva upp henne.

Din älskade mor

P.S. Jag skulle ha skickat 100 kronor, men tyvärr hade jag redan klistrat igen kuvertet.

D.S.

Absintafton med spökhistorier

Att dricka absint är en konstart som fullständigt håller på att försvinna. En känd man i Munkedal försöker att hålla traditionen vid liv genom att ett par gånger per år, tillsammans med några likasinnade, genomföra den alldeles speciella ritualen för Absintdrickande.

Ett par centimeter av den grönskimrade, åttiofyraprocentiga absinten hålls i ett tomt glas. Ovanpå glaset placeras en absintsked. Denna ser ut som en mindre tårtspade med ett antal hål i. På absintskeden placeras en sockerbit. Därefter hålls försiktigt vatten på sockerbiten, varvid den sakta smälter och följer med vattnet ner i glaset och på så sätt spär ut absinten till drickbar styrka.

Intaget sker med absintnjutarna sittande runt ett bord. På bordet finns ett enda brinnande stearinljus. Med den mörknande kvällen försvinner dagsljuset och snart är det endast stearinljusets vacklande låga, som svagt lyser upp rummet. I samband med mörkrets intåg kommer också berättelserna om gamla tider.

Berättelserna här är många och så spännande att jag knappast kan undgå att bli trolldagen av dem, fantasimänniska som jag är. Det allra finaste är att de berättar så levande om gamla tider.

Det finns knappast en gård eller plats, som inte hade märkliga skildringar knutna till sig.

Vi gråhåriga gubbar satt i tusmörkret och delade glatt och godlynt med oss om allt vi visste om det förgångna och

den gröna absinten förstärkte berättarivern. Själv tycker jag nog att det roligaste som finns är att lyssna till dem och deras historier.

Landskapet förändras mer och mer till en trakt med egenartade människor och mystiska väsen av skilda slag. Allt jag hör var kanske inte helt sant, men det var fantastiskt bra berättat och det är sannerligen inte att förakta.

Bland många historier är nog den om "den grå munken på Munkedals Herrgård", en riktig rysare. Många tror att den härrör sig från tiden då den första gårdsdelen byggdes för ca 800 år sedan. Det berättades att nuvarande herrgårdsbyggnaden byggdes över grunden till den gamla klosterdelen, som på den tiden var ett annex till huvudklostret i Dragsmark. Alltså från 1200-talet. Munkarnas huvudsyssla var att fånga lax nedströms vattenfallet, odla örter i klosterträdgården samt idka ett fromt leverne. Under "den stora pesten", digerdöden, hade munkarna låst in sig i byggnaden. En trolig anledning kan ha varit att slippa ifrån plikten att ta hand om andra smittade och på så sätt undvika att själva bli utsatta.

När kanslern i Dragsmarks kloster inte på lång tid fått något livstecken från sina bröder förstod han att något inträffat och att en visitation var nödvändig. Vid denna fann man att byggnaden var helt öde och tillbommad. När man bröt sig in fann man resterna av rättättna förruttnade kroppar. Samtliga hade dött i pesten.

Hundratals år senare byggdes den första Herrgårdsdelen och det berättades, att herrgårdsspöket "grå munken" visade sig nästan genast. Spöket höll mestadels till i den nordvästra delen av byggnaden, under "grevinnans rum", nuvarande matsalen. Därunder finns de gamla grundresterna från klosterannexet. Många klagade på spöket, en kåpklädd figur, som nattetid strök utmed väggarna och underliga ljud, som var oförklarliga.

Vid något tillfälle, skulle en av gårdsdrängarna, slitit kåpan av grå munken och sett ett vanställt blekt ansikte med tomma ögonhålor.

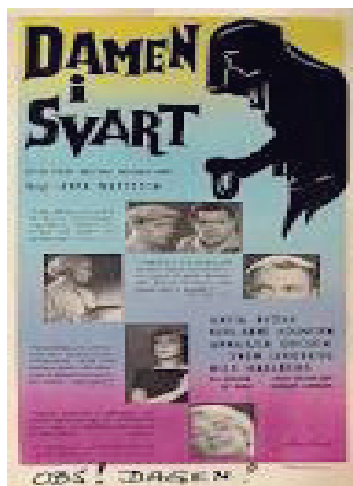
Vi har nog alla någon gång hört fantasifulla och hårresande historier om spöken och annat otyg. I alla tider har vissa platser upplevts som skrämmande, för att de tycks

ruva på hemska eller sällsamma historier om kanske osaliga döda som kommer tillbaka för att hemsöka oss. De i särklass mest vanliga platserna är gamla herrgårdar, särskilt sådana med anrik historia, och naturligtvis kyrkogårdar. Ibland kan det röra sig om namngivna historiska personer, som bott eller verkat på gården och andra gånger som i detta fall en osalig, namnlös munk.

Under seklens gång har vi byggt upp utvecklat föreställningar om gränslandet mellan liv och död. När något egendomligt hänt på en plats blir det ofta grogrund till spökhistorier.

I en blandning av rädsla och fascination har många berättelser uppstått däribland historien om "svarta damen". Hon lär ha varit en grym och ondskefull kvinna när hon levde.

Vem var då "Svarta Damen" i Munkedal?

Det får vi kanske aldrig reda på, men nog var det många, som blev vettsskrämda av "henne" efter att trillerfilmen "Damen i svart" från 1958 visats. Den handlar men en ung kvinna, som försvann från ett brukssamhälle i mellansverige. Handligen utspelades i herrgårdsmiljö.

Under efterspaningen börjar mystiska saker hända. En efter en i hennes omgivning mördades. Samma natt, när detta hände

skall herrgårdsspöket varit synlig.

I filmens släptåg uppstod en "Svarta-Damen-våg" runt om i landet. Personer klädde ut sig i svarta kläder och "spökade". Även Munkedal, där jag växte upp, höll sig med sina egna svarta damer.

Många hann att utpekas av ryktet, som skyldiga till allt svartarbete, som vålnad. Det var säkert ingen sensation när

det så småningom avslöjades vilka som dolde sig under de svarta begravningskapporna.

I lokaltidningen Kuriren från den 6 december 1958 under rubriken "Ur svenska hjärtans djup" skrev tidningen om ryktesspridningen.

Om svarta dam-ryktena i Munkedal.

Med anledning av de fantastiska rykten som nu florerar vilt här i Munkedal om under-tecknade, vill vi ha ett ord med i laget. Man beskyller oss från alla håll och kanter, att vi en tid uppträtt som "svarta damen" lite varstans i Munkedal, knackat på i husen samt skrämt invånarna halvt från vettet.

Vi skulle även (enligt vederhäftig utsago) brutit oss in i Munkedals Herrgårds vagnslider, och där skrudat oss i kuskarnas "begravningskappor" eller "mantlar" för att sedan ge oss ut att spöka eller skrämman folk.

Sedan nu dessa fantasier stötts och blötts av munkedalsborna, och man lagt till tusenfalt till det vad som ovan citerats, kom det en ännu större sensation.

Polisens ansträngningar hade krönts med framgång. De svarta damerna var gripna: man tisslade och tasslade. Gamla rädda tanter kunde åter börja leva utan sin hjärtmedicin.

Undertecknande skulle enligt ryktena hämtas till förhör, flera gånger av polis. "Nyfikna" som vi är kunde vi inte styra oss längre utan ringde polisen, presenterade oss, och undrade lite försynt, om det verkligen var vi som blivit gripna efter en våldsam jakt. Och blivit avslöjade som "svarta damer".

Polismannen förklarade sig inte ha något som helst vetenskap om detta.

Till saken hör att nämnde polisman allt enligt ryktet skulle ha gripit de båda "damerna".

Vi är ledsna om vi gäckat många förhoppningar om att vi skulle ha varit de "svarta damerna" men tyvärr är det inte så. Vi önskar i alla fall att ni som frossar i dessa lögnar, omedelbart slutar upp med detta. Det kan kosta mer än det smakar.

Skulle det vara någon som drabbas av samvetsqual och kan peka ut upphovet till dessa lögnar, så tala bara om det för BH, MH.

Rädslan för "svarta damen" satt kvar i många år. Under 1960-talet och en bit in på 80 och 90 talen var många räda-

för ett spöke, som troddes finnas i huset. Närmare bestämt i husets äldsta spegel och hennes namn var vanligen svarta damen. För att få se henne skulle en enkel ritual utföras. Vid midnatt skulle ett stearinljus tändas framför spegeln och det var viktigt att alla dörrar till angränsade rum var noggrant stängda och att övrigt ljus i rummet var släkt.

Efter detta skulle en ramsa läsas upp tre gånger : ”svarta damen, svarta damen träd fram.

Beskrivningarna av detta spökframkallande kunde skilja sig åt, men som regel ansågs hon vara en fantasifull figur. Inte alla barn vågade åkalla henne. Bara de som ville visa att de var modigare än andra.

Fan trot!

Text: Anonymus

Bild: Internet

Möten man minns

Alla har vi väl någon gång i livet, kanske framför allt i ungdomen, haft någon eller flera människor som man av en eller annan orsak har beundrat och sett upp till.

Det kan vara någon närstående eller en kamrat, men det jag närmast syftar på i denna berättelse är folk i nöjesbranschen som musiker, sångare och sångerskor, med andra ord ungdomsidoler. Ordet ungdomsidol myntades under femtiotalet då framtidstron stod på topp och folk längtade efter underhållning med sång och musik i stället för svarta tidningsrubriker om ett sönderbombat Europa. Den Svenska industrin var oskadad och gick på full produktion och var i behov av arbetskraft. Västståndet i Sverige ökade och folk fick lite slantar över och kunde unna sig något extra utöver den gamla vardagslunken. För oss som var barn och ungdomar i Munkedal under femtiotalet var folkparken det enda alternativet om man ville se och höra det senaste skriket i nöjesbranschen, under höst och vintersäsongen var det vita duken i Folkets hus som gällde. Mitt tidigaste folkparksminne, förutom Konung Gustav den 6 Adolfs besök på sin eriksgata 1954, då alla skolbarn i Munkedal var samlade för att hylla

den nya monarken, var när Delta Rhythm Boys den 13 juli 1955 gästade Folkets Park. Det var med andra ord finbesök från nöjesbranschens mecka det stora landet USA. Allt som kom från Amerika var bra och togs emot med öppna famnen

här i Europa, särskilt alla nya trender som hade med nöjesbranschen att göra, sång och musik klädmode o.s.v. Amerikanerna hade ju varit med och räddat Europa och världen från en fullbordad krigskatastrof. Delta Rhythm Boys hade Negro spirituals, gospel och evergreens på sin repertoar och bestod av fem svarta välsjungande herrar som med sin fyrstämmiga sångsättning hade nått stora framgångar både i USA och Europa. I Sverige sjöng de in fyra ursvenska låtar på skiva utan att kunna ett ord svenska. Med en kraftig amerikansk brytning sjöng de låtarna, Flickorna i Småland, Tre trallande jäntor, En röd liten stuga och Flottarkärlek i egna uppjazzade versioner. Deltagrabbarna hade 1953 gjort en bejublad turné i sitt hemland och man räknade med att en kvarts miljon människor hade bevittnat succén. Gruppen blev även mycket populär i Sverige och spelades ofta i radio. När de framträdde i Lennart Hylands populära radio-program karusellen brakade telefonväxeln ihop då mängder av hängivna lyssnare ringde. På något vis jag vet inte hur, jag var ju bara åtta år gammal, hamnade jag i parkteatern på första parkett och därifrån avnjöt jag i fulla drag den fina konserten. Deltagrabbarna kom med något helt nytt för oss i

lagomlandet Sverige, de rörde sig hela tiden med väl inövade och synkroniserade dansrörelser i takt med musiken. Inget ont om den svenske ganska populära sångaren Bertil Boo, som för övrigt brukade medverka i de populära Åsa-Nisse filmerna på femtiotalet oftast sjungande den gråtmilda låten Violer till mor eller någon annan sentimental låt, men han såg nästan paralyserad ut i jämförelse med de Amerikanska artisterna. När applåderna hade lagt sig efter ett succéartat framträdande bestämde jag mig för att Deltagrabarna skulle få inviga mitt nyinköpta autografblock. Efter konserten lullade jag planlöst omkring i parken en stund, utan att veta hur jag skulle bära mig åt med autografakten, när jag plötsligt fick syn på en stor folksamling som trängdes på gräsmattan nedanför den lummiga björkdungen bredvid dansbanan. När jag nyfiken sprang mot folkhopen kunde jag se att kvällens artister befann sig någonstans mitt i trängseln. De var fullt upptagna med att skriva autografer. När jag med autografblocket i handen försökte att ta mig fram genom folkhavet blev jag genast bortknuffad av de äldre och större människorna. Jag beslöt mig för att ändra strategi, jag lade mig ner på backen och kröp på alla fyra i riktning mot autografmålet. Det var en skog av byxben och nylonstrumpbeprydda kvinnoben som jag skulle forcera. Efter en stunds kravlande fick jag lön för mödan, jag var framme vid mitt mål. Jag kunde inte resa mig upp för då blev jag genast nedtryckt av folkhopen så jag höll upp mitt autografblock i hopp om att någon av artisterna skulle få syn på mig, och jag hade tur för plötsligt när en av Deltagrabarna tog emot mitt autografblock, fick jag även ögonkontakt med honom, ja han till och med log och sade några ord på engelska till mig, som jag inte förstod, förutom de två sista orden som var "Smart Boy". Han syftade förmodligen på mitt sätt att ta mig fram genom folkhopen, och dessa ord glömmar jag inte, lilla jag hade blivit tilltalad och till och med fått beröm av en världsstjärna från det stora landet i väster och detta blev en bra historia att skryta med för skolkamrater och vänner och nu även för Munkedalsbygdens läsare.

*Text: Åke Lindström
Bild: Museets samlingaar.*

Historier från bygda

Jag skrev i förra avsnittet att jag skulle gå över Bruksvägen till den västra sidan. Men efter ett rättmätigt påpekande från en person i läsekreten har jag glömt några personer. Tack för det påpekanet. De jag glömda bodde också i Bracka. Rättelsen kommer här. De jag råkade glömma var ju familjerna Brink och Friberg.

Familjen Brink bestod av Gunnar, Lilly och dottern Maj. Gunnar arbetade som packare och sedan som produktionsplanerare på bruket medan Maj under hela sitt yrkesliv var kontorist på brukskontoret. Gunnar spelade på fritiden klarinett i Munkedals musiksällskap. Han köpte på femtiotalet en Ford Anglia och gick sedan över till SAAB.

Familjen Friberg bestod av Hilding, Ester och barnen Per-Göte och Barbro. Hilding var i många år salsförman på bruket och några år före pensioneringen föreståndare för badhuset och tvättstugan vid lilla porten. Barbro var i många år växtelefonist på brukskontoret. Hilding var på sin fritid bl a sångare i Munkedals manskör. Han körde Volkswagen på femtiotalet.

Men nu går jag över Bruksvägen. Det första hus jag stöter på bakom springbrunnen är "smens hus" som var en av de få som var privatägda. Där bodde "sme-knut" eller Knut Karlsson med hustru och de hemmavarande barnen Ralf, Helge, och Ingvor. Ralf var sjukpensionär efter polio medan Helge arbetade på brukets mekaniska verkstad och Ingvor på telegrafan och senare på brukets sorteringssal.

Huset bakom beboddes av Sören och Elin Grundberg med barnen Christer, Bill och Kerstin (Sessan). Sören arbetade på brukets mekaniska verkstad medan Elin arbetade på brukets sorteringssal.

I huset på samma gård bodde två familjer. I den ena lägenheten bodde Göte Lindqvist med fru och dottern Louise. Göte var anställd på bruket, hustrun på syfabriken Munken och Louise var butiksbiträde i Filialen (brukshandeln) i det gamla stationshuset vid torget. I den andra lägenheten bodde Hakon Karlsson med fru och sonen Göran (Pösis).

Hakon arbetade troligen skift vid någon av pappersbrukets pappersmaskiner.

Huset bredvid var privatägt och beboddes av Bror och Ingeborg Grundberg. Bror hade varit både salsmästare och salsförman medan Ingeborg troligen var hemmafru. Deras dotter Ulla har jag inget minne av förrän på senare år då hon och hennes man Öberg övertog huset som sommarbostad någon gång på sextiotalet. Det var för övrigt det sista huset som revs på nittonhundraåttiotalet. Detta efter segdragna förhandlingar med bruket om inköp. Bruket behövde marken för Bruksvägens nya sträckning.

Något framför de båda grundbergshusen låg ett längre hus som bl a hade inrymt den bagarstuga som var gemensam för folket i bostäderna. Där kunde fruarna boka tider när de skulle ställa till med storbak

Så kommer jag då till de tre röda husen utmed Bruksvägen som kallades "Sättingarna", kanske beroende på att de

liknade de mått som man mätte upp spannmål och potatis i. De innehöll vardera två lägenheter. I det översta huset bodde Erik och Hildur Amandusson i den ena och snickare Andersson och fru Brink i den andra lägenheten. De var bägge änklings. Fru Brink var mamma till Gunnar Brink som bodde i Bracka. Erik Amandusson, eller Erik Mandus som alla kallade honom var en verklig profil i bostäderna och trak-

ten runtomkring. Han var född och uppvuxen i bostäderna och bodde där hela sitt liv. Han arbetade på bruket under större delen av livet och även efter uppnådd pensionsålder. Erik fick ett tragiskt slut då han 1965 råkade ut för olyckan som senare ändade hans liv. Han arbetade vid en giljotin-skärmaskin med skärning av arkpapper. Då han skulle byta kniv på maskinen kom en vev i rörelse varvid Erik fick ett slag i huvudet. Efter ett par veckor på sjukhus avled Erik av sina skador. Jag skulle kunna berätta mer detaljerat om detta då jag var med när det hände men konstaterar att händelsen väckte förstämning för lång tid framåt.

Erik var som person en glad gamäng med mycket humor och pigg på det mesta av livets goda. I ungdomen var han som många andra i bostäderna en duktig idrottsman. Han spelade fotboll i MIF och var dessutom en duktig löpare.

En liten historia som prov på Eriks humor och spiritualitet som jag har hört berättas låter så här. Erik befann sig på ett kalas hos sin gamle kamrat, Johan Baaz. Han var en smula "besänkt" och ville hålla tal. Erik började med: käre Johan, vi har alltid varit kamrater. När vi var små lekte vi ihop, när vi blev äldre fick vi smak på både flickor och "den lille rare". Våra senare fruar tyckte inte om vår lilla hobby, så vi fick gömma våra flaskor. Kärringarna lyckades ofta hitta dem och förverkade flaskorna till vår stora förtret. Knorren på talet kom när han avslutade berättelsen med: men käre Johan, men katthålet hittade de inte. Så var det gömstället också avslöjat till, framförallt fru Baaz stora förtret. Situationen blev trots detta munter då sällskapet skrattade så de vek sig dubbel av förtjusning. Erik kunde konsten att muntra upp vilket sällskap som helst.

Den andra i huset har jag mindre uppfattning om. Även om jag träffade dem var de anonyma för mig. Däremot har jag ett tråkigt minne av snickare Anderssons ena son Uno. Han omkom mycket tragiskt när han med sin lättviktare körde i en grop, strax före torget. Jag tror det var 1957. Jag minns detta mycket väl eftersom det blev mycket omtalat. Jag var också lekkamrat med Unos dotter Elisabeth (Ia) och sonen Lars-Uno. Lars-Uno var dessutom med vid olyckan då han åkte på tanken på lättviktaren. Uno var också mycket engagerad inom idrotten och lämnade förutom en stor fa-

milj även en stor skara idrottskamrater efter sig. Även den olyckan väckte förstämning i trakten under lång tid.

I nästa hus av "sättingmodell" bodde Tekla Vikström, änka efter Hilding Vikström i den ena lägenheten. I den andra bodde bl a Karl Holm och en tid Erik och Rut Vannberg.

I den sista av de sk "sättingarna" bodde under många år Johan Hedlund med dottern Tyra och hennes son Bertil. Bertil gick allmänt under namnet "Bebbe", kanske på grund av att han i ungdomen varit fotbollsspelare i MIF, precis som sina farbröder Hedlund. Bröderna Hedlund var en riktig fotbollssläkt, men det återkommer jag till längre fram. Johan Hedlund hade varit en mycket skicklig snickare på bruket och sägs vara den som tillverkade de berömda flottarpråmarna som bruket använde i timmerhanteringen.

I den andra lägenheten kan jag inte komma ihåg vem som bodde.

Huset bakom den nedersta "sättingen" var ett privatägt hus som kallades Holmen. För mycket längesedan låg huset på en holme i det kanalsystem som gick genom det som skulle komma att bli bostäderna. Huset hade två lägenheter under min uppväxt. På bottenvåningen bodde Gert Hermansson, eller "Gert på Holmen" tillsammans med sin hustru Gunhild. Gert arbetade på bruket och Gunhild på brukets marketenteri. På övervåningen bodde dottern Margit med sin man Lennart "skräddarn" och dottern Lena. Dem besökte jag ofta då Lena umgicks med min syster och de andra jämnåriga omkring torget och bostäderna. Lennart körde vid den tiden en blå Volvo PV. En liten föraning om vad som komma skall. Lennart var en av skräddarbröderna Johansson som drev flera herrbutiker i Munkedal. Det skall jag återkomma till i ett senare avsnitt när jag har avverkat brukstorget. I nästa avsnitt tänkte jag alltså koncentrera mig på brukstorget då det finns mycket att berätta därifrån så ni får ge er till tåls tills höstnumret.

*Text: Björn Jacobson
Bild: Museets samlingar*

Alf Pahlfjord minns

Då jag läste artikeln om Hede skola sidan 15 i medlemstidningens nummer 16-2 fick jag inspirationen att berätta om Saltkällans skola eller Breviks skola som det också kallades.

Den står ännu kvar med andra funktioner. Den skolan torde också ha varit uppförd i slutet av 1800-talet. Till skillnad från Ulla Zander gick jag i skola 1936 – 1944 och i det stora hela fungerade det likadant under halva 30- och 40-talen. På Saltkälleskolan fanns inte vedkaminer utan det som gällde var värmeelement. I källaren fanns det koksbingar och kanske emellanåt eldades det med ved. Vattnet pumpades upp i skollägenheterna. Alltsammans sköttes av skolvaktmästare Ryberg.

Jag är nu 89 år men har klara barndomsminnen. Första skoldagen var min mor med till skolan i fråga. Jag sprang igenom ett tätt bestånd av röksvampar, varvid jag dammade ordentligt på mina nya skor. Vi gick förbi närmaste grannarna på Åkersdal. Sedan kom vi till Svinebacka, där landsvägen gick förbi. Järnvägen gick sida vid sida om densamma och kantades ett bra stycke till Taskeån av en praktfull granhäck som tyvärr brann ner. Det flög gnistor över från loket någon gång på 1940-talet. Vid uppfarten till Hensbacka förbi Hensbackaportarna bodde en Anna Norin då. Längre bort låg trädgårdsmästarbostaden Björkhem och vid den södra delen, där Smedberget började, bodde det gamla paret Skog. Vid norra delen av Smedberget låg ett gammalt rivfärdigt ruckel som hette Smedstugan.

Ett nytt hus, Björkhaga hade byggts några meter längre bort. Där bodde syskonen Ida, Marie och Albert. Ida och Marie var hemsömmerskor, Albert var banvakt. Alla var födda på 1800-talet. Deras mor hette Fredrika. Närmaste granne därifrån låg Björkebo där murarmästare Johan Carlsson bodde. Strax norr om Saltkällans anhalt gick skolvägen på Valbo-Ryr-vägen med Breviksåsen till vänster och hemmanet Hällan, även kallat Kulan. Halvvägs därifrån mot Bräckelid låg vårt skolhus bakom och nedanför Breviksåsen som kantades av en tallskog och täta slånbuskagen.

Nu tänker jag beskriva själva skolan och börjar då norrifrån. Där började småskolan. Mitt emot densamma var vedbod och utedass och åt vägen mot Valbo-Ryr låg bryggghuset, rättare sagt tvättstugan. Ingången till småskolan ledde in i en fönsterlös tambur som låg åt bergssluttningen till. Till höger vid ingången fanns en brandsläckare av märke "OLLE typ B". Vid sommartid intog vi skolbarn vår matsäck under bergets fot. Vår lärarinna var en vikarie vid namn Berta Karlsson. Hon bar svart klänning med vita blommor samt vit basker. Den ordinarie lärarinnan Ester Sandén fick vi längre fram. Hon var lång, grå kjol och orange blus och doftade tvål. Själva lärosalen vette mot öster med kateder och en svart tavla längst fram och en stor svart tavla åt söder där andraklassarna satt. Till höger närmast dörren fanns ett stort materialskåp, med bl.a. bibliska planscher som kunde rullas ut, liksom geografiska kartor. Någon orgel hade inte fröken Sandén. Sångundervisningen handdirigerade hon. Bänkarna var dystert mörkbrunt bemålade. Vi satt två och två. Arrangemanget i gymnastiken, känner jag igen från artikeln om Hede skola.

Från Saltkälleskolan som ju låg så skyddad bakom Breviksåsen skall jag berätta om alla skolkamrater födda mellan 1924 och 1934. Jag har förmånen att minnas dem, trots min höga ålder!

1924:

Erik Karlsson, Sanden
Georg Rutgersson, Stuveryr
Lennart Karlsson, Dalaborg
En Gunnar från Kviström
Ulla och Astrid Olsson, tvillingar från Södra Sanden

1925

Gösta Axelsson, Dalen Hensbacka
Arne Svensson, Dalaborg (bara två i den klassen)

1926:

John Johansson, Kvarndalen
Sören Rutgersson, Stuveryr
Henry Sjöberg, Kviström (fadern var smed)
Knut Matsson, Saltkällan
Jorun Johansson, Brobacken
Ulla Karlsson, Dalaborg

Gunnar Johansson, Solhem (vid Svinebacka)
Klara Andersson, Påsketorpet

1927:

Gunnar Karlsson, Björkebo
Erland Hermansson Älvebacken
Bertil Karlsson, Dalaborg
Valborg Johansson, Lusthuset
Sonja Irene Olsson, Skageröd på Skaveröd
Märta Axelsson, Dalen

1928:

Mats Petersson, Saltkällans säteri
Göte Gabrielsson, Sanden
Artur Johansson, Brobacken
Inge Svensson Dalaborg
Sven Andersson, Svinebacka (sedan Ekebo)
Algot Johansson, Kviström
Sonja Andersson, Kviström
Barbro Tulin, Saltkällans Portarna
Vera Matsson, Saltkällan
Anna Andersson Påsketorpet
Margit Olsson, Skageröd Skredsvik

1929:

Majbritt Adolfsson, Sandbacken vid Stuveryr
Irma Karlsson, Hensbacka
Undertecknad (Alf Palfjord), Liane vid Hensbacka
Inger Olsson, Södra Sanden
Bertil Sjöberg, Kviström
Göte Andersson, Ängen
Ann-Mary Karlsson, Änghagen

1930:

Elvy Karlsson, Skageröd Skredsvik
Linnea Andersson, Svinebacka, sedan Ekebo
Ella Axelsson, Dalen
Hjördis Magnusson, Kvarndalen
Britt-Karin Olsson, Södra Sanden
Britt Matsson, Saltkällan
Hening Johansson, Brobacken
Arne Andersson, Hensbacka
Olle Andersson, Højdehagen
Harry Hermansson, Älvebacken
Åke Andersson, Kviström

1931:

Karl-Johan Adlercreuz, Hensbacka Säteri

Stig och Inga Andersson, tvillingar från Kviström
Anna-Lisa Nilsson, Karlstorp
Iris Olsson, Skageröd Skredsvik
Eivor Andersson, Saltkällan
Harry Andersson, Solhem vid Svinebacka

1932:

Inga Karlsson Änghagen
Inga Margareta Johansson, gift Bergdal, Kviström
Pål Johansson, Brobacken
Gunhild Adolfsson, Sandbacken

1933:

Rolf Tulin, Saltkällans portar
Nils Johansson, Hult
Gösta Magnusson, Kvarndalen

1934:

Rune Eriksson, Södra Sanden
Kerstin Vilson, Hensbacka
Margareta (Malla) Pettersson, Lerhålan
Elin Karlsson, Sanden
Rosa Franzén, Saltkällan vid hållplatsen

Skolvaktmästare Ryberg
Folkskoleinspektör Martin Nylander
Axel Andersson
Slöjdlärlarinna Sigrid Sandén, oftast system Ester Sandén

Läraren hade orgel som han gärna spelade på. Vi som inte hade sångröst och musikgehor fick vackert låta bli. Det blev skrivövningar i stället. Ingången till skolsalen fanns vid korridorens bortersta ända. Sedan följde strax ingången till lärarparets bostad. Lite längre in fanns uppgången till träslöjden och den gymnastiksal som aldrig kom till användning. Längs fram fanns materialskåp för kemisk-fysiska experiment samt geografiska kartor strax innan uppgången till slöjden. En stor bokhylla för låneböcker. Den allra första boken jag lånade var sagoberättelserna "Fågel blå". Josefssons (folkskollärare Carl Josefsson) jykke var en tysk boxer och blev allas vår favorit. Han satt oftast tyst och snällt inne i skolsalen när husse höll sina lektioner. Våra sista lektioner med magister Josefsson var höstterminen 1941. Sedan flyttade han till Önebacka skola. I stället fick vi en Ragnar

Norlin, som tjänstgjort högst uppe i Sappetsele (i Sorsele), men det är en annan historia.

I juni 1942 slutade min åldersklass i Saltkällans skola. Därefter fick vi kortare fortsättningskurser som slutade definitivt 1 februari 1944 och följdes av konfirmation i maj samma år.

Översta rader från vänster: Lärarfrun, läraren Carl Josefsson, Linnea Andersson, Maj-Britt Adolfsson, Elly Stenberg, Inger Olsson, Ella Axelsson, Britt Matsson, Hjördis Magnusson, ?.

Mittraden: Henning Broljung, Britt Olsson, Irma Karlsson, Olle Andersson, Bertil Sjöberg, Karl Johan Adlercrutz.

Främsta raden: Boxerhunden Jompe, Arne Andersson, Paul Broljung, Annmary Carlsson, Inga Karlsson, Inga Johansson, Gunhild Adolfsson, Iris Olsson, Anna-Lisa Nilsson.

*Text: Alf Palfjord
Född 1929*

En dag i Tvättstugan

Att tvätta förr kunde innebära både en och två dagar nere i vår tvättstuga vid fabriken. Där fanns allt för att man skulle få en ren och nymanglad tvätt med sig hem.

Men det var inte bara att gå ner och ta en maskin och börja tvätta. Nej, jag minns att mamma gick in till Bad-Eva och beställde tid och vilken maskin hon behövde. Bad-Eva, Eva Alexandersson, var föreståndare och efter henne kom min farbror Calle Foss. Även Gottfrid Balksten har varit föreståndare för tvättstugan och badhuset. Tänk att vi hade badhus i Munkedal.

Allt ska ju gå framåt. Men i det fallet strävar kommunen bakåt. Inget badhus.

Tvättstugan med Badhuset låg nere vid fabriken "Lilla Porten."

För att komma dit gick man ner Fabriksvägen, Fattigmansbacken eller vägen vid Syrdammen.

Det var två ingångar. Dels en in till själva tvätten och en in till där varmmangel och torkskåpen fanns. Sedan fanns en utbyggnad (cirkelformad), där kallmangeln var placerad. Där fanns också en brant trappa upp till vinden, där man kunde hänga tvätt. Torkmöjligheter fanns även ute

under sommartid, då det fanns massor med tvättstreck ute på gräsmattan. Ja, allt detta fanns där det idag ligger en Naturgasanläggning. Och stigen bort till Futten är nu för tiden borta.

I själva tvättstugan fanns en stor murad bassäng, med en stor slags tvättbräda. Där fick man stå och skura mattor och kanske "gubbens" blåkläder. Minns jag rätt, så var det bara kallt vatten i bassängen.

Sedan fanns det flera vagnar som gick på hjul. De var fyrkantiga baljor av rostfri plåt med en ventil i botte. Dessa användes för att lägga tvätten i blöt. Så var det stora tvättmaskiner som sköttes för hand. Det var inte bara att trycka på en knapp, som man gör idag. Framme vid fönstret fanns det en tvättho. Där skrubbadess allt för hand som inte tålde maskintvätt. Det fanns två centrifuger. Minns att Bad-Eva var sträng och höll efter fruarna, för det var bara en av dom, som fick användas för t ex mattor och blåkläder. Detta gällde även en av tvättmaskinerna. Ibland så hände det ju att en maskin gick sönder. Då skickades det bud till Mekaniska Verkstaden, för att få hjälp. Ofta var det min far, Knut Östlund, som fick komma och reparera skadan. När mamma, Aina Östlund, skulle tvätta, så började arbetet dagen innan själva tvättdagen. Då skulle all tvätt läggas i blöt. Pappa fick ta fram skottkärran och där lastades tvätten på och så bar det iväg ner för Fabriksvägen. Och det var så vilket väder det än var, solsken, regn eller snö.

Jag var i fyra-fem-årsåldern, som jag minns att jag fick vara med. Till en början fick jag sitta på en bänk och titta på. Men sedan fick jag börja "hjälpa" till. Och det var alltid roligt för då fick jag stå och tvätta för mig själv i "porslinshon" som jag tyckte var så fin. Jag fick även stå och skura mattor. Men alla barn i början, så mamma fick allt skura färdigt.

Själva tvättdagen började ofta tidigt. Då skulle all tvätt som varit blötlagd, vit-, respektive kulörtvätt läggas var för sig i tvättmaskinerna och så var allt igång. Under tiden som maskinerna gick var det handtvätt som var på gång. Så det var full fart på tanterna. Jag kommer inte ihåg alla, men de jag minns bäst är "tant Gertrud" Siversons, Märta Forsberg, Märta, dotter till Bad-Eva och så var faster Ida med, för hon hjälpte Calle ibland.

Det blev många timmar i tvättstugan. Då kunde det smaka bra med kaffe och smörgås när maskinerna var igång. Det fanns en lång bänk i rummet där varmmangeln fanns. Den fick fungera som bord, och där dukades det upp. Och "lilla jag", fick också vara med på ett hörn. Det var mycket skratt och jag tror nog det var en del "skvaller" också. En gemenskap som inte finns så mycket av idag. Nu för tiden går många av oss in i badrummet, om man t ex bor i lägenhet, trycker på en knapp, så sätts maskinen igång. Men som alltid är det för och nackdelar med allt.

När fikastunden var över var det kanske dags för ett besök på ett "visst ställe". För, jo då, det fanns en toalett också. Belägen intill centrifugerna.

Att hänga tvätten i torkskåpen gick fort och lätt. Det var som en skjutdörr man drog fram, där det fanns ribbor i olika höjd. När det var torrt, var det dags att använda varmmangeln. Att mata in tvätten fick jag inte göra själv. Mamma var rädd att mina fingrar skulle åka med. Men jag fick stå på andra sidan och ta emot den släta och manglade tvätten, för att sedan vika ihop snyggt och prydligt. Men vissa dukar skulle rullas upp på "rullar" för att det inte skulle bli veck på dem. En sådan "rulle" har jag än idag. Ja, t o m två. Dom är klädda med något som liknar siden. Och i varje ände sitter stickade "mössor" som stoppar. Allt i en ceriseaktig färg. Väldigt tjustigt! - Jisses, dom kanske är antika? De är ju från 1940 talet.

När all tvätt var torr så var det dags att kallmangla. Där fick jag också hjälpa till. När t ex örngotten var vikta så skulle banden krusas. Det gjorde jag med en liten kniv. Den var inte vass. Resultatet såg väldigt fint ut. Jag tror mamma lärde sig detta, när hon som ung flicka, kom till en lärarfamilj i Laxarby. Man fick vara försiktig och inte rätta till tvätten när mangeln var igång. Då var risken stor för en olycka. Men det var det, som hände. En av "fruarna" stack handen in under den tunga stenen och så var olyckan framme. Efter detta, så kom det upp skydd utmed sidorna.

Nu lider dagen mot sitt slut. Dags att plocka ihop och lasta skottkärran för hemfärd. Så när pappa slutat sitt arbete på fabriken, fick han köra kärran hemåt. Då var det jobbigare, för då var det uppförbacke hela Fabriksvägen.

Ja, så här kunde en tvättdag se ut. Stor skillnad från idag. Men jag tror ändå att det var med en härlig känsla och glädje när man var hemma och kunde plocka upp sin tvätt. Och säkert var det en fin gemenskap mellan de äldre och yngre "fruarna". En gemenskap som kanske saknas idag. Nu har alla så bråttom. För min del är jag tacksam, för att jag fått vara med på ett hörn. Det är många minnen som "ploppar upp".

Lite fakta om Tvättstugan

Tvättstugan har säkert funnits sedan lång tid tillbaka. 1935 skall den ha legat intill baracken och sågen. Där fanns även en mangelbod. Denna uppgift finns på ett kort taget av Selma Sahlberg. Det behövdes en renovering av tvättstugan, den låg då på samma plats som badhuset. Renoveringen utfördes 1947. Troligen kunde man använda badhuset fram till 1974. Varmmangel och torkskåpen värmdes upp med ånga från fabriken. Likaså allt vatten. 1982 stängdes tvättstugan.

Idag kan man stå på gamla Fabriksvägen och blicka ner genom ett högt stängsel på en gasanläggning.

Ja, det vill säga det lilla som är kvar av vägen.

Text: Marita Östlund-Wennerholm

Bilder: Museets samlingar

Konfirmationssommar

Det är förmodligen fler än jag som minns barn- och ungdomens somrar som alltid soliga och varma. Sommaren -63 var i alla fall en fin svensk sommar.

Jag minns det väl eftersom det var den sommaren "jag gick och läste". Inte helt säker på att mina barnbarn är på det klara med var uttrycket står för. Men det var sommaren då jag konfirmerades tillsammans med ett drygt trettiotal andra ungdomar i Foss kyrka.

För de elever som efter klass sex i folkskolan valde "Munkedals i folkskolan inbyggda realskolelinje" erbjöds möjligheten att "läsa" under sommarlovet med konfirmation i

slutet av sommarlovet. Det var med andra ord en sorts "intensivläsning" under några veckor med undervisning av den då där tjänstgörande kyrkoadjunkten Henrik Åstrand som lärare. Förutom tre till fyra timmamars undervisning i församlingshemmet vid Foss kyrka varje vardag ingick också självklart närvaro vid söndagens gudstjänst. Denna närvaroplikt startade redan vid julen. Var man inte på hemmaplan fick man söka upp närmast belägna kyrka som erbjöd gudstjänst och därifrån ta med ett intyg tillbaka till adjunkt Åstrand som bevis på att även denna helg fått sin dos av andlig spis.

Jag växte upp mycket nära kyrkan och församlingshemmet. Men det var inte där jag tillbringade den mesta tiden denna sommar när jag "gick och läste". Kanske inspirerades jag, Tomas på "Prästegårn" och Kent av författaren Mark

Bengt-Olof

Twain och Huckleberry Finns äventyr när vi gav oss iväg, om inte till Mississippi, så till Vantorp strax bortanför Öxna och den bäck som slingrade sig fram mellan åkerlapparna. Utrustade med ett ytterst enkelt tält kompletterat med några sovsäckar och filtar och ett primitivt spritkök. Det var en plats vi tidigare hade uppsökt då och då för att fiska bäcköring. Det är möjligt att det korrekta namnet på bäcken är Sälebybäcken. Eller om det möjligen kan vara en gren av

densamma. På platsen där vi fiskat många gånger och slog upp vårt tält låg strax nedanför gården Dale. Vi hade, om jag minns rätt, först frågat markägaren om lov. Där tillbringade vi sedan större delen av den sommaren. Vi fiskade, gjorde långa vandringar utmed bäcken ned mot Torreby och Färlevfjorden. Vi åt av öringarna som vi fångade. Agn fanns det gott om. Under de soltorkade komockorna fanns det fina feta maskar att trä på kroken. Vi gjorde säkert ett och annat hyss också som jag förträngt. Vi hade alltid något att göra. Aldrig tråkigt. Och en sak skötte vi till 100 procent.

Varje morgon, efter en säkert mycket enkel frukost, vandrade vi de ca fem kilometrarna från Vantorp till församlingshemmet, via Öxna genom skogen och över en äng vi kallade Hästhagen med en fridfullt betande ardennerhäst. Strax därefter passerade vi Skälebacken där vi parkerat våra cyklar. Förbi Kamstorps sjukhem vidare mot Prästgård och den sista jobbiga uppförsbacken mot församlingshemmet och kyrkan.

Tomas och Bengt-Olof

Apropå Hästhagen så står det i min bokhylla omedelbart till vänster om mitt skrivbord en glasburk med en huggorm. Infångad av mig och Tomas i Hästhagen och med äldre systemers omsorg för evigt bevarad i formaldehyd. Där har den stått nu i 55 år. Men det är en annan historia.

Jag minns dessa somrar och dagar med stor värme. Tänker också på våra föräldrar som gav oss en så stor frihet. Don litade på oss. Men kan samtidigt inte låta bli att fundera över hur många av dagens ungdomar skulle göra det som vi gjorde då. Förutom den mil, vi gjorde fram och tillbaka, tillryggalade vi säkert lika mycket till på våra utflykter och vandringar utmed skogsvägar och längs bäcken mot Torreby och Färlevfjorden. En härlig sommar att minnas.

A man with glasses, wearing a white t-shirt and light-colored trousers, stands behind a chain-link fence. He is positioned in front of a large, leafy green tree. The ground in the foreground is covered with dry grass and some rocks.

Pris: Svarta siffror = Enkel resa. Röda siffror = Tur och retur.											Km.
	Munkedals S. J.										0
	Gästis										25 35 55
	Kroklev										25 30 40
	Stale										25 35 45
	Fabriksvägen										25 35 45
	Folkets Hus										25 35 45
	Pumpbron										25 35 45
	Stenbron										25 35 45
	Lycke										25 35 45
	Stallmyr										25 35 45
	Torpvägen										25 35 45
	Åboland										25 35 45
	Kinkhem										25 35 45
	Gunnarsröd										25 35 45
	Fisketorp										25 35 45
	Hällingstad										25 35 45
	Hedekas										25 35 45
	Restad										25 35 45
	Nordby										25 35 45
	Önne										25 35 45

”och vad den visar är en buss modell Volvo Bio med kassett från ASJ, levererad till Göteborgs hyrverk. Med hjälp av Landsarkivet i Göteborg har jag också fått veta att det rör sig om årsmodell 1936 och att den 1941 övertogs av en viss omnibussägare Anders Thorin i Munkedal. Vad jag vidare vet är att den blev utrustad med gengas 1942, bara för att några år senare stämplas som icke krigslämplig. I juni 1950 blev den skrot.” slut citat.

Munkedalsbygden 18-1 | 29

toret men föredrog att köra buss framför kontorsarbete. Så länge kontoret var kvar i Munkedal skötte mamma Edit flitigt telefonsvarandet. Anders gillade också att jaga på lediga stunder. På SJ blev Anders trafikföreståndare fram till sin pensionering.

Text och bild: Åke Thorin

Efterlysning

Vi efterlyser en gammal mobiltelefon, typ NMT.

Antingen en Mobira, eller en Ericsson
Om Ni har någon sådan önskar vi ställa ut den på Hembygds museet

Stadsresan

Denna resa tur och retur till Uddevalla skedde någon gång i slutet av 1940-talet då tåget fortfarande drogs av ånglok.

Vi åkte till staden en dag min mamma, bror och jag. Det var alltid ett äventyr att få åka någon annanstans och lämna "reviret". Här var det gator, affärer och folk. Jag minns bara korta bitar av resan. Varför vi var där, kommer jag inte ihåg, men vi gjorde knappast denna resa utan att ha en orsak till den.

Det fanns två varuhus, Epa och Defa. Vi var kanske inne i båda. Någon sak fick vi barn var, vad är också glömt. Vad jag kommer ihåg är cafébesöket och hemresan

Alltså, vi gick på café. Det hette Havet och låg högst upp på Drottninggatan. På andra våningen låg serveringen. Där fanns en vägg med ett akvarium. Ja, faktiskt var hela väggen akvarium. Där var det många fiskar som simmade. Åh, vad det var intressant att sitta där och se på dem. Vi barn fick varm choklad, alltså kakao, med vispgrädde. Goda smörgåsar fick vi också med mycket uppe på, gröna blad och en del pynt. En gelé av morötter låg där också, mycket god. Min bror vägrade röra smörgåsen. "Vad är det?" frågade mamma. "Du är ju hungrig. Varför äter du inte?" "Jag vill inte ha smörgåsen som lever," svarade han. Han hade inte sett morotsgelé

förut och tyckte att när geléklumpen dallrade så såg den ut som ett litet djur.

Det var långt att gå till tåget. Det stod på spåret vid ett stort tegelhus. Tåget puffade och stånkade. Det lät, som om det pratade. Vi gick in i en vagn i mitten av tåget. Längst fram fick vi inte sitta. Där var det dyrt. Längst bak var godsvagn.

Spännande var det att titta ut på allt som man kunde se från fönstret. Lillebror var trött. Han satt intill mamma. Jag däremot måste se allt som gick att se. Jag "hängde" utanför fönstret. Ja, fullt så var det nog inte, men fönstret var neddraget en bit och där såg jag ut.

Vi stannade vid många stationer. Folk kom in i vagnen och folk gick ur den. När vi kom till Hogstorp var det en backe tåget inte orkade uppför. Det stånkade och pyste ännu mer från loket. Tåget satte full fart uppför, men nej det måste backa tillbaka. Det där höll på länge. Inget ovanligt tyckte folk. Så var det bara. För mig var det ett äventyr. Jag hängde förstås ännu längre ut. Jag kunde se längre ned längs tåget. Där var en vagn med kor. Flera av dem stod med sina huvuden utanför spjälorna. De råmade väldigt. Jag minns att jag såg en ko "i ögonen". Det sade jag till mamma. Hon var irriterad på mig. "Sätt dig," sade hon. "Du blir ju alldeles svart". Ja, tåget puffade ut mycket svart rök, som strök utför tågvarnarna, mest när det backade.

Tåget kom till slut fram till vår station. Hur vi kom hem kommer jag inte ihåg. Troligen med taxi.

Text: Gunnel Åkesson

Kviström - ett viktigt vägpass

Den gamla Kongevejen, som löpte från Göteborg till Svinesund, har nog alltid passerat Kvistrum. Det var en naturlig plats att korsa Örekilsälven på. Här ser vi två bilder, den kolorerade bilden visar hur det såg ut med vägen längs älven söder om Kviströmsbron. Bilden är sannolikt från tiden omkring sekelskiftet 18-1900 och är från ett koloretart vykort. Linnés lärjunge Per Kalm passerar Kviström på sin resa 1742. Han skriver om Kviströmspasset att här växte *Rävblomster* (*Ononis*) på backarna ner mot älven. Det kanske är samma som "räverompar" dvs fräken.. Detta växer ännu i dag längs vägslänten. *Ononis tyder annars på puktörne.*

Den andra svartvita bilden visar hur vägen såg ut när den hade byggts om omkring år 1965. Själva bilden torde vara tagen omkring 1970. År 2005 (?) ersattes denna vägsträckning med den nya motorvägssträckningen över Örekilsbron vid Saltkällan. Den gamla benämningen var Rikstvåan och detta ersattes 1961 med europavägsnummer i detta fall E6:an. Till höger i den bilden ser man den s.k. Kihlmanska udden som sticker ut i insidan av kröken.

*Text: Sverker Balksten
Bilder: Museets samlingar*

Möe kvarn

Munkedal är ju rikligt försett med många vattendrag och däribland stora älvar med sina forsar. Detta har varit av stort värde som kraftgivare till mångahanda verksamheter.

Kvarnar och sågar har det funnit många av. Mest kända är väl Borgmästarbruket vid Torp och Gamla Bruket med sina ännu kvarvarande bostäder. Mindre känt är kanske den kvarn som låg i Munkedalsälven bakom Fotbollsplanen i riktning mot Kåvarneberget. Här hade hemmanet Möe bl. a. med familjen Dahlqvist sin utkomst och därtill egen kvarn.

Huset på kvarnen

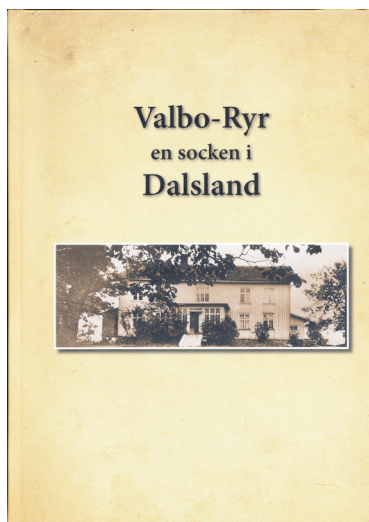
Möe kvarn heter mera riktigt Hagarne kvarn intill mjölnare huset Hagarna. Drougge skriver i "Fem socknar 1980) att "här bodde mjölnare i fyra generationer" men kvarnen är nu borta. Troligen var den i drift in på 1920-talet och stod därefter kvar i många år fram till 1940-talet, då den revs. Mjölnarebostaden kallades lokalt för "Kvarna". Här bodde bl.a. Augusta och Harald Mattsson samt deras barn Erik, Stina och Elsy. Den gamla mjölnarebostaden brändes upp av brandkåren 1993.

Kvarnen låg intill strömfåran i älven. Man kan ännu i dag se resterna efter grunden och rännan som ledde in vatten till kvarnhjulen.

*Text: Sverker Balksten
Bilder: Museets samlingar*

Bok till försäljning

Nu finns Valbo-Ryrsboken till försäljning på hembygdsmuseet.

Pris: 600 kr

Vi har ett förnämligt arkiv med tidning-surklipp i Museets lokaler. Ni är välkomna att ta del av detsamma. Vi brukar vara på plats tisdagsförmiddagar.

Kommande aktiviteter

Wiknerspelen den 23 juni 2018

- 12.00 portarna öppnas
- 12.15 invigningstal
- 12.30 friluftsgudstjänst
- 13.30 Munkedals folkdansgille
- 14.00 dans kring midsommarstången
- 15.00 underhållning från scenen
- 17.00 portarna stängs

I övrigt visas utställningar och gamla hantverk, veteranfordon och konst samt ponnyridning. Kaffe och fika samt nybakade lefsor kan köpas.

Slättergille den 12 juli kl 14.00

Tag gärna med fikakorg

Guidad vandring längs Kongeveien den 19 juli 2018.

Berättarafton under hösten

Kulturarvsdagen den 8 september

Konstutställning med munkedalsbördiga konstnärer under hösten

Samtliga aktiviteter kommer att annonseras.

GDPR - Nya regler för hur vi hanterar personuppgifter. Hembygdsföreningen har ett digitalt medlemsregister. Här finns namn och adressuppgifter. Personnummer förekommer inte. Vill du veta vilka uppgifter vi har om dig som medlem, kontakta någon i styrelsen.

*Vi önskar alla våra läsare en riktigt
fin sommar*

Hyr hembygdsgården Kaserna

När du ska ställa till med fest eller bara ett mindre kalas och kanske vill var någon annanstans än hemma - hyr då Kaserna. I Bagarstugan finns plats för ca 60 personer. All utrustning som glas, poslin, bestick, kyl/frys, diskmaskin, mm finns. Här finns två toaletter, varav en är handikappanpassad. När vädret så tillåter kan man nyttja hela detta område. Anläggningen kan hyras året runt.

Bokning kan ske till tel. 076 167 67 01 eller 070 629 41 43 Kaserna kan hyras av både medlemmar och icke medlemmar. Priset är 600 kr för medlemmar i Hembygdsföreningen och 900 kr för icke medlemmar

För alla signerade artiklar gäller att respektive författare själv ansvarar för innehåll i sin text. Red. anm.

Tidningen har tryckts på papper sponsrat av Artic Paper.

Tidningen trycks hos:

MUNK
REKLAM AB

Har du något att berätta?

Munkedalsbygden tar gärna emot ditt bidrag för att publicera i tidningen. Det kan vara en text du själv skrivit, en muntlig berättelse som någon i redaktionen upptecknar eller någon gammal intressant bild. Kontakta då Yngve Carlsson tel. 0524-710 19 eller Sverker Balksten 0524-712 27 alt sverker.balksten@telia.com.

STÖD HEMBYGDSFÖRENINGEN

GENOM ATT BLI MEDLEM!

ÅRSavgiften för 2019 är 150 kronor för enskild medlem och 240 för familj. Beloppet kan insättas på

BANKGIRO 665-7480

Denna tidning ingår som medlemsförmån och kan endast erhållas av den som är medlem.

VARMT VÄLKOMMEN!

Den som vill skänka pengar kan sätta in dem på bankgiro nr 665 - 7480.

Skriv ordet gåva i meddelanderutan

Hemsida: www.munkedalshembygdsforening.se

E-post: munkedals.hembygdsforening@telia.com

Tidningsredaktion

Sverker Balksten, Yngve Carlsson, Håkan Grundberg, Ingela Ingman, Åke Lindström och Gunnel Åkesson

Layout Eva Carlsson

Munkedals Hembygdsmuseum

Myrbottenvägen 6

455 34 Munkedal

Tel: 0524-101 80